

Cursul VIII

Viziunea cosmologică creștină potrivit Sfintei Scripturi și Tradiției patristice

1. CREAREA LUMII. CONSIDERAȚII GENERALE

1.1. LOGOSUL DIVIN ȘI RAȚIONALITATEA CREAȚIEI

Părinții Bisericii au moștenit din cultura lumii antice un concept de materie care se opunea întrupării Logosului prin caracterul ei amorf și păcătos. După cum este cunoscut, filosofia platoniană căuta să elibereze sufletul din cătușele carnale și păcătoase ale trupului, pentru ca el să se poată odihni în sfera ideilor eterne. Primul dintre Părinți care a întreprins o adevărată reconstrucție a cosmologiei antice pe baze revelaționale, pentru ca să depășească opoziția lumii sensibile față de cea inteligibilă, a fost Sfântul Atanasie cel Mare. În lumina Revelației divine, el a convertit cosmologia dualistă și panteistă a lumii antice într-o cosmologie creștină, în care lumea inteligibilă și lumea sensibilă alcătuiesc o singură lume prin ordinea armonioasă și rațională a creației, care își are centrul de gravitație în Logosul Tatălui, prin Care toate au fost făcute (Ioan 1, 1-3). „Deci, zice Sfântul Atanasie, același Cuvânt atotputernic, atotdesăvârșit și sfânt al Tatălui, sălășluindu-Se și întinzând puterile Lui în toate și pretutindeni și luminând toate cele văzute și nevăzute, le ține și le strânge, nelăsând nimic gol de puterea Lui, ci dându-le viață tuturor și pazindu-le pe toate împreună și pe fiecare în parte... unește părțile cu întregul și cârmuindu-le pe toate cu porunca și voia Sa, alcătuiește o singură lume și o unică rânduială armonioasă a ei, El însuși rămânând nemișcat, dar mișcându-le pe toate, prin crearea și orânduirea lor, după bunăvoirea Tatălui”¹. La rândul său, Sfântul Maxim Mărturisitorul vede și el întreaga creație prefigurată într-un ansamblu de rațiuni eterne ale lui Dumnezeu, care se ramifică din unitatea lor în opera de creare a lumii și se întorc în unitatea lor în Logosul suprem, conferind lumii caracterul ei rațional, „panarmonios kosmou sintaxis”, cum spune Sfântul Atanasie. Lumea ca natură se dovedește astfel o realitate rațională care există pentru dialogul interuman². *Potrivit Revelației divine, întreaga creație își păstrează unitatea ontologică în ordinea rațională care izvorăște din Logosul divin și constituie un mijloc de dialog între om și Dumnezeu.*

Raționalitatea creației permite omului să descopere rațiunile lucrurilor pentru folosul lui material și pentru sensul spiritual al vieții și existenței lui. Raționalitatea lumii își descoperă sensul prin faptul că se completează cu raționalitatea subiectului uman. Mai presus de toate, raționalitatea creației

¹ Sf. Atanasie cel Mare, *Despre întruparea Cuvântului*, PSB, voi. 15, EIBMO, București, 1987, p. 79.

² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 345.

este mijlocul prin care Dumnezeu ne conduce către El în vederea dezvoltării noastre biologice și spirituale. Datorită raționalității ei, lumea este lumină inepuizabilă, conform cuvântului românesc „lume”, care vine din latinescul lumină. Lumea se luminează în relația ei ontologică cu Dumnezeu, Care este sensul ei suprem³. Pe măsură ce se cunosc lucrurile se cunoaște mai mult înțelepciunea lui Dumnezeu, iubirea lui Dumnezeu față de oameni și sensurile mai profunde ale existenței umane. Raționalitatea creației face posibilă existența celor două alternative ale raportului omului cu natura: Adam și Hristos, adică robirea spiritului de către fructul dulce al părții sensibile a naturii, sau stăpânirea ei prin spirit, prin efortul durerilor crucii. Numai prin aceasta are biruință spiritul asupra părții sensibile a naturii și o transfigurează până la înviere⁴. Raționalitatea creației este mijlocul prin care omul și creația sunt îndumnezeite în Hristos. Acolo unde raționalitatea creației a fost înlocuită cu autonomia lumii naturale, transfigurarea interioară a omului a fost înlocuită de o justificare exterioară, care face abstracție de renașterea spirituală și morală a omului în Hristos. *Raționalitatea creației este mijlocul prin care omul și creația sunt îndumnezeite în Iisus Hristos, Logosul întrupat.*

Referatul biblic despre creație arată că „*la început* (bereșit, en arhe) *a făcut Dumnezeu cerul și pământul*” (Fc 1, 1). Expresia «la început» indică aducerea lumii, a tot ceea ce există în afară de Dumnezeu, din neexistență la existență. «La început», când se produce actul creator și creația vine la existență, indică atât începutul coborârii lui Dumnezeu la timp, cât și la începutul timpului care ia ființă odată cu creația prin puterea creatoare a lui Dumnezeu. «La început» este prima clipă a dialogului lui Dumnezeu cu natura care își începe drumul ei temporal. În «început» este implicată toată distanța ce are s-o parcurgă lumea creată prin timp, între început și sfârșit, dar și voia lui Dumnezeu de a fi în relație continuă cu ea, pentru a o duce la sfârșitul voit de El. Timpul și lumea ce urmează începutului nu durează prin sine, precum nici începutul lor nu apare de la sine, ci implică acțiunea continuă a lui Dumnezeu în relația cu toată mișcarea lumii în timp. Căci, precum începutul timpului și al lumii nu vine la existență dintr-o potență impersonală existentă de sine, ci din hotărârea voii personale a lui Dumnezeu, tot așa și desfășurarea lumii nu se face printr-o potență de sine, ci din potențele puse de Dumnezeu în creație și însăși această desfășurare a creației este voită și susținută în continuare de puterea lui Dumnezeu.⁵

³ *Ibidem*, p. 348.

⁴ *Ibidem*, p. 360.

⁵ Pr.prof.dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol.1, București 1978, p. 330, 332.

Referatul biblic relatează în continuare că la fiecare apariție a unei noi ordini în existență, Dumnezeu zice «*să fie*», exprimând prin aceasta voința lui Dumnezeu Care vrea să fie această nouă ordine și prin aceasta aduce la existență și dă putere specială acestei noi ordini create. Fără voia și puterea lui Dumnezeu n-ar apărea o nouă ordine în existență, într-o conformitate cu toate celelalte. Lucrarea lui Dumnezeu pune în cele anterioare ceva care se dezvoltă în ordini noi de existență. Mai mult, într-un anumit sens, toate cele posterioare au fost prevăzute în ceea ce s-a creat la început și apoi, în mod mai special, în cele imediat anterioare. Ceea ce a fost creat la început a fost creat de Dumnezeu capabil să primească puterea prin care să apară noi ordini în creație. Astfel, întreaga creație vine la existență prin voia lui Dumnezeu, dar în aducerea la existență a noi ordini în cadrul creației voia Lui se folosește și de cele anterioare. Toate au fost create de Dumnezeu, dar într-o ordine progresivă și într-o anumită conformitate și legătură între ele. De aceea se poate spune că pe de o parte toate au fost create «la început», pe de altă parte, că creația se încheie cu aducerea la existență a omului. Căci creația nu este întreagă până ce Dumnezeu nu-i descoperă sensul ei în om.⁶ Creația culminează, se împlinește și își descoperă sensul în om, iar omul în comuniunea cu Dumnezeu. Faptul acesta este exprimat în referatul biblic despre creație întrucât acesta descrie crearea lumii ca desfășurându-se gradat, în șase zile, iar la urmă Dumnezeu crează omul printr-un act special (Fc 2,7), după chipul Său (Fc 1,7), omul aflându-se, după creare, într-un dialog permanent cu Dumnezeu.

Atunci când se relatează aducerea la existență a noi ordini în creație, referatul biblic arată că acestea au fost create prin cuvântul lui Dumnezeu, fapt exprimat prin: „*Și a zis Dumnezeu*”. În lumina Revelației depline a Noului Testament, Cuvântul lui Dumnezeu prin care au fost create toate este Fiul sau Cuvântul cel veșnic al Tatălui: „*Întru’nceput era Cuvântul și Cuvântul era Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era ... toate printr’Însul s’au făcut și fără El nimic nu s’a făcut din ceea ce s’a făcut*” (In 1, 1-3). „*El este chipul nevăzutului Dumnezeu, ... pentru că’ntru El au fost zidite toate, cele din ceruri și de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute... Toate prin El și pentru El s’au zidit și El este mai înainte decât toate, și toate’ntru El se țin împreună* „ (Col 1,15-17).

Astfel, vorbirea lui Dumnezeu nu trebuie identificată cu puterea absolută a Celui atotputernic, Care crează din nimic, de la distanță Sa transcendentă, ci cu Cuvântul lui Dumnezeu Care S-a întrupat la „plinirea vremii” (Ga 4,4). De aceea, tot ceea ce este creat este adus la existență prin Cuvântul lui Dumnezeu și este mărturie sau semn al Cuvântului și are un caracter logic. Tot ceea ce

⁶ *Ibidem*, p. 332-333, 11-14.

este creat, este creat în Duhul lui Dumnezeu (Fc 1,2: „și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor”), adică în și după sensul și Duhul lui Dumnezeu. Din relația fundamentală a iubirii și comuniunii Tatălui și a Fiului și a Duhului iubirii, a unității și comuniunii personale, iubirea lui Dumnezeu se exprimă prin Logos în ceea ce este creat. Văzută în felul acesta, orice făptură este în ultima ei temelie logosică și pnevmatică. Creația este manifestarea relației intratrinitare de iubire a lui Dumnezeu cel întreit în Persoane și poartă în sine semnele personale ale lui Dumnezeu în relația Lui vie cu creatura în general și în special cu omul, creat după chipul Său.

Ca încununare a creației, Dumnezeu, ca Dumnezeu personal crează din iubire omul ca pe un partener de dialog al Său. El nu crează în persoana omului un obiect, o simplă podoabă pentru revelarea atotputerniciei și pentru lauda slavei Sale, ci pe temeiul plenitudinii comuniunii Sale, El aduce la existență o creatură personală care stă în relație conștientă cu El. De aceea, Dumnezeu crează mai întâi spațiul pentru viață, temeiurile existenței în cadrul acestuia și posibilitatea de dialog cu El a tuturor creaturilor care, prin activitatea Lui creatoare, pot participa la viața Lui. Natura, timpul și această materie corporală au o valoare inefabilă deoarece ele sunt create în așa fel ca Dumnezeu să întrețină prin ele dialogul direct sau comuniunea cu oamenii. Astfel lumea este atât darul iubirii lui Dumnezeu cât și mediul și locul întâlnirii cu El.⁷

Dacă omul a fost creat de către Dumnezeu Cel personal din iubire, ca un chip creat al Său, înseamnă că alături de iubire există în creație și libertatea pe care omul o are ca o însușire esențială a calității sale de „chip al lui Dumnezeu”.

Această libertate nu trebuie înțeleasă însă ca emancipare sau autonomizare față de Creator, căci toate se împlinesc prin iubire. Iubirea creează și susține relația autentică dintre creatură și Creator: în libertate comuniune autentică. În libertatea omului se arată iubirea lui Dumnezeu în puterea ei absolută pentru că aceasta permite imposibilul, adică ea dă creaturii posibilitatea de a respinge relația cu Dumnezeu în calitatea ei de comuniune cu El. Nici o acțiune omenească nu poate respinge harul divin fundamental. În același timp, omul poate prin înstrăinarea sa de Dumnezeu să transforme comuniunea cu El într-o simplă relație impersonală de supraviețuire.⁸

Adusă la existență prin Cuvântul sau Logosul lui Dumnezeu, întreaga creație are o raționalitate interioară, adică o unitate și o ordine internă dinamică și un sens pe care i l-a dat Dumnezeu și spre care se îndreaptă. Această raționalitate se manifestă ca interrelaționalitate: toate părțile

⁷ N.A. Nissiotis, *Die Theologie der Ostkirche*, Stuttgart, 1968, p. 91-92.

⁸ *Ibidem*, p. 92-93.

universului se află într-o relație interioară una cu alta și se sprijină reciproc. În același timp, toate sunt deschise spre Logosul lui Dumnezeu. Raționalitatea creației culminează în om, iar omul se împlinește și se desăvârșește în comuniunea cu Dumnezeu, fiind o ființă personală, creată după chipul Său. Purtător al aceleași raționalități, omul se află într-o relație organică cu întreaga făptură, astfel încât urcușul său spre Dumnezeu coincide cu aspirația ultimă a creației.

Raționalitatea omului este mai mult decât raționalitatea creației în general. În om, această raționalitate se manifestă și devine conștiință de sine, conștiință a ordinii, a sensului și a finalității creației. Prin această conștiință Dumnezeu intră în dialog cu omul și-l conduce la împlinire și desăvârșire. De aceea omul este răspunzător de creația pe care Dumnezeu i-a dat-o în grijă ca s-o lucreze și s-o păzească.⁹ „Și Dumnezeu i-a binecuvântat, zicând: *Creșteți și înmulțiți-vă și umpleți pământul și supuneți-l*” (Fc 1,28). „Și Domnul Dumnezeu l-a luat pe omul pe care-l zidise și l-a pus în rai ca să-l lucreze și să-l păzească”. (Fc 2,15). Prin această conștiință omul stă în relație cu Dumnezeu și cu lumea pentru a produce în el însuși și în lume transformări voite de Dumnezeu. Progresul omului spre „*asemănarea cu Dumnezeu*” sau regresul, prin îndepărtarea de El înspre neasemănare afectează pozitiv sau negativ întreaga creație. „*Căci făptura a fost supusă deșertăciunii – nu din voia ei, ci din pricina aceluia care a supus-o - cu nădejdea însă că și ea, făptura însăși, se va elibera din robia stricăciunii spre libertatea slavei fiilor lui Dumnezeu. Căci știm că până’acum toată făptura suspină laolaltă și suferă’n durerile nașterii*” (Rm 8, 20-22).

În virtutea raționalității deschise spre Logosul lui Dumnezeu, creația are virtualități multiple. Prin gândirea îmbogățită și prin munca comună, însoțită de o tot mai accentuată responsabilitate pe care le aplică naturii, oamenii se ridică la trepte tot mai înalte de înțelegere a ei. Omul începe să descopere raționalitatea creației prin descoperirea folosului ei material, dar concomitent cu aceasta și prin căutarea sensului mai înalt al lucrurilor. Creația are această raționalitate cu un dublu scop: de a fi de folos omului pentru existența și întreținerea sa biologică, dar și în scopul de a spori spiritual prin cunoașterea sensurilor creației și al conformității tot mai înalte a acestora cu el și prin cunoașterea ultimului sens al creației care este Dumnezeu, Care răspunde aspirației infinite de împlinire a omului.¹⁰

⁹ Pr.prof.dr. Dumitru Popescu – Diac. Doru Costache, *Introducere în Dogmatica Ortodoxă*, Ed. Libra, București 1997, p. 196-197.

¹⁰ Pr.prof.dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 354.

Omul este transcendent sieși ca origine și totuși existența sa îi este încredințată lui însuși. Omul nu este încredințat altcuiva ca un obiect pasiv, așa cum este natura. Dumnezeu a creat lumea, punând în ea virtualități și posibilități alternative pasive multiple, pentru ca omul să poată exercita un rol creator în cadrul creației lui Dumnezeu. Omul poate actualiza și dezvolta unele sau altele din virtualitățile lumii în mod liber. Întrucât Dumnezeu îl ajută în această actualizare, Dumnezeu rămâne într-un raport de libertate față de lume, iar omul într-un raport de colaborare liberă cu Dumnezeu.¹¹

În lume se întâlnește astfel libertatea lui Dumnezeu cu liber-tatea omului, nu într-o confruntare sau concurență, ci într-o colaborare creatoare, atunci când omul urmează sensul și raționalitatea naturii externe și a naturii lui proprii și merge pe linia sporirii în comuniune cu Creatorul. Dacă omul se folosește de natura externă și de natura sa proprie împotriva raționalității și sensului acestora, el distruge natura și se autodistruge.

Raționalitatea maleabilă a lumii, plină de multiple virtualități corespunde indefinitelor virtualități ale rațiunii, imaginației și puterii creatoare și progresive a omului. Dar raționalitatea aceasta maleabilă primește un sens deplin, prin actualizarea acestei maleabilități, numai dacă omul se conduce în această lucrare de principii etice, de responsabilitate față de comunitatea umană și față de Dumnezeu.¹²

1.2. Crearea lumii din nimic

Revelația divină ne arată că lumea este opera lui Dumnezeu. În cartea Facerii se spune că: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul” (1, 1), sau cum ne arată Faptele Apostolilor: „Dumnezeu a făcut lumea aceasta și toate cele ce sunt într-însa” (27, 24). Acest adevăr este confirmat și de Simbolul niceo-constantinopolitan, care ne învață să „credem într-Unui Dumnezeu, Tatăl atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute”. Dumnezeu nu a creat lumea din Sine sau dintr-o materie preexistentă, ci din nimic. Pentru lumea antică era foarte dificil să înțeleagă crearea lumii din nimic, fiindcă Demiurgul gândirii grecești se mulțumea să modeleze lumea dintr-o substanță deja existentă. Pentru panteismul filozofiei grecești, lumea sensibilă, ca și cea inteligibilă, exista din eternitate. Noțiunea de „nimic” vrea să ateste că lumea are un început și că însăși esența lumii, din care a fost făcută, a fost creată tot de Dumnezeu. „Dacă Dumnezeu nu este și autorul materiei, spune Sfântul Atanasie cel Mare, ci a făcut lucrurile dintr-o materie deja existentă, atunci El apare slab, deoarece n-a putut să producă nimic fără materie, din cele existente, așa cum slăbiciunea tâmplarului se arată prin aceea că nu poate face nimic fără

¹¹ *Ibidem*, p. 359.

¹² *Ibidem*, p. 360.

lemn¹³. Dacă n-ar avea un început, dacă n-ar fi din nimic, lumea n-ar fi opera exclusivă a libertății și a iubirii lui Dumnezeu¹⁴. *Spre deosebire de panteismul gândirii antice, care considera că lumea materială există din eternitate, creștinismul a venit cu învățătura de credință despre crearea lumii din nimic de către Dumnezeu.*

1.3. Crearea lumii în timp

Expresia „la început” pe care o întâlnim în Cartea Facerii și care marchează actul creator al lui Dumnezeu, prin care apare creația, indică prima unire a veșniciei lui Dumnezeu cu timpul. „La început” înseamnă atât începutul coborârii lui Dumnezeu în timp, cât și începutul timpului, care ia ființă prin puterea creatoare a lui Dumnezeu. După cum observă Sfântul Grigorie de Nyssa și Sfântul Vasile cel Mare, expresia „la început” marchează momentul atemporal în care veșnicia și timpul se întâlnesc „deodată”, fiindcă timpul nu există decât prin voirea lui Dumnezeu, Care este mai presus de timp. Timpul nu există de la sine, din eternitate, fără voia divină, ci își are originea în voirea divină¹⁵, în expresia „la început” este implicată totodată întreaga distanță pe care are să o parcurgă lumea creată, prin timp, între început și sfârșit, după cum este implicată și voia lui Dumnezeu de a fi în relație continuă cu ea pentru a o duce la sfârșitul voit de El¹⁶. Dumnezeu creează lumea și timpul și rămâne în legătură cu ea prin voința Lui, păstrând un dialog cu ființele conștiente, pe care vrea să le conducă la deplina comuniune cu Sine. Deci, „la început” înseamnă că lumea, care își are originea în eternitatea lui Dumnezeu și este susținută de Dumnezeu pe toată distanța pe care o are de parcurs, este destinată să se înveșnicească prin participare la eternitatea lui Dumnezeu¹⁷. Acel „deodată” potențial al primei zile devine un „deodată” deplin al zilei a opta, care va fi fără de sfârșit. Ieșirea lumii din eternitate prin creație sfârșește cu intrarea ei în eternitate prin înviere, după mișcarea prin timp.

1.4. Motivul și scopul creației

Dumnezeu a creat lumea din bunătatea și iubirea Lui. Părinții Bisericii au scos în evidență bunătatea lui Dumnezeu ca motiv al creației pentru a arăta că lumea nu provine dintr-o necesitate interioară a Creatorului, care duce la panteism. „Binele, prin însuși faptul că există ca bine ființial, întinde bunătatea la toate cele ce sunt”, spune Dionisie Areopagitul. „Chiar și plantele toate au viață nutritivă și mișcătoare din Bine. Și orice esență neînsuflețită

¹³Sf. Atanasie cel Mare, *Despre întruparea Cuvântului*, PG 25, col. 100.

¹⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, voi. I, EIBMO, București, 1978, p. 328.

¹⁵ *Ibidem*, p. 330.

¹⁶ *Ibidem*, p. 332

¹⁷ *Ibidem*, p. 335.

Viziunea cosmologică creștină potrivit Sfintei Scripturi și Tradiției patristice

și tară viață există din cauza Binelui și din cauza Lui își are însușirea ei ființială"¹⁸. Referindu-se la om, Sfântul Grigorie de Nyssa spune că Dumnezeu 1-a creat pe acesta nu numai din iubire, ci ca să se împărtășească și el din iubirea Creatorului. „Dumnezeu Cuvântul, înțelepciunea, Puterea, este Creatorul naturii umane și nu 1-a creat pe om împins de necesitate, ci în virtutea iubirii Sale pentru această ființă a cărei existență a produs-o. Trebuia ca lumina să nu fie nevăzută, slava să nu rămână fără martor, bunătatea să nu fie fără o altă persoană care să se bucure de ea, iar celelalte daruri câte se văd în jurul firii dumnezeiești să nu rămână tara efect, nefiind cineva care să se împărtășească și să se bucure de ele"¹⁹. Iubirea lui Dumnezeu față de făpturi își are temeiul în relațiile intratrinitare ale Tatălui cu Fiul și cu Duhul Sfânt (I Ioan 5, 7). *Dumnezeu, Care este iubire, a zidit lumea din iubire, pentru ca omul să se împărtășească din iubirea Sa treimică.*

Dumnezeu a creat lumea nu numai pentru ca făpturile să se împărtășească de iubirea Sa, ci și pentru a ajunge la comuniune deplină cu El. „Bunătatea pe toate le întoarce spre ea, spune Dionisie Areopagitul. Ea e principiul adunător al celor dispersate, ca Dumnezeire începătoare și unificatoare. Toate o doresc ca pe originea lor, ca îmbrățișătoare și țintă finală... și toate se întorc (spre ea) ca la capătul propriu al fiecăruia și pe care toate îl doresc"²⁰. Sfântul Maxim Mărturisitorul vede sensul mișcării și al timpului în tendința omului de a dobândi existența bună, ca să poată ajunge astfel la existența veșnică. „După cum lucrarea prin voință se folosește de puterea firii fie potrivit firii, fie contrar ei, va primi ca sfârșit al existenței bune sau al existenței condamnabile un fel sau altul de existență veșnică, existență în care se odihnesc sufletele atunci când încetează mișcarea lor"²¹. Toate acestea arată că lumea a fost creată pentru subiectele umane, căci numai oamenii sunt conștienți de sensul existenței lor. Iar acest sens constă în faptul că făpturile sunt menite să intre în comuniunea veșnică cu Dumnezeu prin responsabilitatea pe care trebuie să o manifeste față de Dumnezeu și semenii. Căci cine nu iubește pe semenul său, pe care îl vede, nu poate iubi nici pe Dumnezeu pe Care nu-L vede" (I Ioan 4, 20). *Lumea este un dar care slujește ridicării noastre la comuniunea cu Dumnezeu Cel personal prin responsabilitatea de care trebuie să dăm dovadă față de Dumnezeu și față de semenii.*

Viața este un dar al lui Dumnezeu pentru oameni. Tot ce mănâncă și bea omul de pe urma muncii lui este un dar al lui Dumnezeu pentru oameni (Ecclesiast 2,24). Chiar dacă lumea ar fi dată omului numai spre cunoaștere, ea rămâne tot un dar al lui Dumnezeu pentru oameni. Însă ea este dată și pentru viața lui trupească și pentru formarea lui spirituală, în vederea vieții veșnicie. Însă aceste bunuri, care se află la mijloc între Dumnezeu și oameni, se cer după cruce. Prin dezlipirea de ele, prin cruce, omul se întâlnește cu Dumnezeu, Care este infinit mai mult decât toate darurile. Crucea prin care el se dezlipește de ele și uitarea lor duc pe om la înviere. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că „toate cele văzute se cer după cruce, adică după deprinderea de a stăvili afecțiunea față de ele a celor ce sunt duși prin simțuri spre ele"²². Dumnezeu ne-a dat lucrurile ca daruri nu

¹⁸ Sf. Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, cap. IV, I-II, PG 3, col. 693.

¹⁹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, PG 45, col. 21.

²⁰ Sf. Dionisie Areopagitul, *op.cit.*, cap. IV, col. 700.

²¹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, PG 91, col. 1392.

²² Idem, *Capete gnostice*, I, 66.

numai pentru a ne deprinde în tăria de a le depăși înaintând spre El, ci și pentru a le depăși pentru semenii noștri, dăruindu-le lor. Bunurile lui Dumnezeu, ca daruri, servesc ca legătură a iubirii între persoane și contribuie la realizarea unei adânci comuniuni umane. Ele nu sunt numai o condiție a creșterii spirituale pentru viața de veci, ci chiar a conviețuirii oamenilor pe pământ²³. *Lumea cuprinde darurile lui Dumnezeu pentru oameni, iar oamenii sunt chemați să pună crucea peste toate darurile, ca să nu le folosească în mod egoist, ci pentru păstrarea și adâncirea comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii.*

2. CREAREA LUMII NEVĂZUTE

Lumea nevăzută creată de Dumnezeu este constituită din lumea îngerilor. Cuvântul înger (*aggelos*) înseamnă sol, vestitor, crainic, și arată misiunea specială a îngerilor de a fi vestitori ai voii lui Dumnezeu. În Sfânta Scriptură se numesc uneori îngeri nu numai ființele nevăzute create de Dumnezeu, ci și anumiți oameni, care se înfățișează ca trimiși ai lui Dumnezeu, ca Moise (Num. 20, 16), sau Agheu profetul (1, 13), Ioan Botezătorul (Mal. 3,1), sau Apostolii (Luca 9, 52) și chiar Mântuitorul însuși este numit „îngerul Legământului” (Mal. 3, 1). În sens propriu, prin îngeri se înțeleg însă ființele spirituale, reale și personale, deosebite de Dumnezeu și de oameni, create cu o misiune specială. Credința în existența îngerilor își are temeiul în Revelația divină a Vechiului și a Noului Testament, unde se găsesc numeroase mărturii despre existența lor. Este adevărat că referatul biblic nu vorbește explicit despre crearea îngerilor, dar exprimă implicit acest adevăr în primele lui cuvinte: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”. „Cerul” acesta despre care ne vorbește Sfânta Scriptură înseamnă lumea spirituală, așa după cum pământul înseamnă lumea materială. Nu este vorba de cerul văzut, creat în cea de a doua zi a creației, ci de cerul nevăzut, cu locuitorii lui, îngerii, întrucât în Sfânta Scriptură adeseori îngerii sunt arătați ca locuitori ai cerului, iar oamenii, ca locuitori ai pământului. Dacă se face abstracție de aceste lucruri, atunci ar rămâne nelămurită originea îngerilor, despre care cartea Facerii face amintire în mai multe locuri²⁴. Mai mult chiar, dacă Dumnezeu ar fi creat numai spirite întrupate, am fi socotit că poate fi cunoscut numai prin forme sensibile²⁵. Prin constituția lor spirituală, îngerii sunt ființe mai apropiate de Dumnezeu decât oamenii. *Călăuzită de Revelația divină, dar și prin propriile ei argumente, mintea omului a acceptat întotdeauna existența unei lumi superioare a îngerilor, care să poarte mai luminat chipul și asemănarea cu Dumnezeu și să-L preamărească în forme mai înalte.*

2.1. Natura îngerilor

²³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 344.

²⁴ *Ibidem*, p. 485.

²⁵ N.Chițescu, I.Todoran, I.Petreuță, *op. cit*, voi. I, EIBMO, București, 1958, p. 420.

Viziunea cosmologică creștină potrivit Sfintei Scripturi și Tradiției patristice

După natura lor, îngerii sunt duhuri pure, imateriale și necorporale, mult inferioare lui Dumnezeu, fiindcă sunt ființe mărginite, fără să fie nemuritoare sau omniprezente ca Dumnezeu după ființa lor. Ca și oamenii, îngerii sunt ființe raționale și libere, zidite după chipul Creatorului, dar, spre deosebire de oameni, îngerii nu se căsătoresc și nu se înmulțesc; însă se mișcă cu ușurință acolo unde le poruncește Dumnezeu fiindcă nu au trup. Scriptura îi numește pe îngeri „duhuri slujitoare” (Evrei 1, 14), fiindcă „duhul trup și oase nu are” (Luca 24, 39). Unii dintre Părinți, precum Justin Martirul, Tertulian, Origen, Ambrozie sau Vasile cel Mare, pornind de la necorporalitatea absolută a lui Dumnezeu, atribuie îngerilor un trup asemănător aerului sau focului, fiindcă sunt circumscriși în spațiu, asemenea sufletului omenesc care petrece în trup. Alți Părinți, precum Atanasie cel Mare, Grigorie de Nyssa, Grigorie Teologul sau Ioan Hrisostom, afirmă hotărât spiritualitatea îngerilor, dar nu o înțeleg ca o spiritualitate absolută, ca cea a lui Dumnezeu, ci numai relativă. Sfântul Ioan Damaschin, ținând seama de toate acestea, arată că Dumnezeu a zidit îngerii după propriul Său chip, cu „natură necorporală”, dar ca „un fel de duh sau de foc imaterial”²⁶. Este adevărat că în Sfânta Scriptură aflăm adesea „anghelofanii”, în care îngerii apar sub formă omenească, poartă aripi, pot să vorbească și chiar să mănânce (Facerea 32, 25; Luca 24, 4; Matei 28, 3; Apocalipsă 14, 6; Isaia 6, 2), însă din acestea nu se poate trage concluzia că îngerii ar avea trupuri sensibile, așa după cum teofaniile nu înseamnă că Dumnezeu ar avea trup. Îngerii sunt ființe spirituale, veșnic mișcătoare, libere și necorporale, care ascultă de voia lui Dumnezeu. Care este însă definiția ființei lor, aceasta este o taină pe care numai Dumnezeu o poate cunoaște. Starea morală actuală a îngerilor este una de sfințenie și nepăcă-tuire, dar nu prin natura lor, ci prin harul divin. Biserica învață că îngerii s-au întărit în bine prin harul dat de Dumnezeu pentru totdeauna, fiindcă nu s-au unit cu Lucifer ca să se ridice împotriva lui Dumnezeu²⁷. Impecabilitatea îngerilor este rezultatul persistenței lor în bine prin lucrarea harului divin. *Din punct de vedere al naturii lor, îngerii sunt ființe spirituale, intermediare între spiritualitatea absolută a lui Dumnezeu și corporalitatea sensibilă a oamenilor, care au rămas statornici în bine prin puterea harului necreat.*

2.2. Ierarhia cerească

Revelația divină nu spune nimic despre numărul îngerilor, ci se arată doar că sunt foarte mulți. Sfânta Scriptură vorbește despre tabere de îngeri (Facerea 32, 1-2), de zeci de mii și milioane de milioane de îngeri (Daniel 7,10; Evrei 12, 22; Apocalipsă 5,11), mulțime de oaste cerească (Luca 2, 13), sau de legiuni de îngeri (Matei 18, 10). În această lume spirituală, alcătuită dintr-un număr așa de mare de îngeri, există o anumită ordine ierarhică, întemeiată pe puterile și slujba deosebită a lor. Bazându-se pe Sfânta Scriptură și urmând lui Dionisie Areopagitul, Biserica învață că ierarhia cerească se compune din nouă cete îngerești, grupate în trei clase: Serafimi, Heruvimi, Scaune; Domnii, Puteri, Stăpânii; Începătorii, Arhangheli, îngeri. Toate cetele îngerești sunt în mișcare, astfel că cea de jos din fiecare grupare se află în stare de purificare, cea de mijloc în stare de iluminare, iar cea

²⁶ *Ibidem*, p. 490.

²⁷ *Ibidem*, p. 490.

de sus în stare de desăvârșire. Cele de sus trec iarăși printr-o stare de purificare mai înaltă, cea de mijloc la o desăvârșire mai înaltă, și cea de jos la o luminare mai înaltă. Cetele de jos sunt ajutate în acest urcuș spiritual de cetele care sunt mai sus²⁸. Cu toate că există teologi care socotesc că ierarhizarea îngerilor în nouă cete ar fi opinia personală a lui Dionisie Areopagitul, totuși Sfântul Ioan Damaschin își însușește ierarhia lui Dionisie Areopagitul, ca de altfel toți Părinții bisericești de după el, împreună cu întreaga Biserică. Dionisie Areopagitul vede urcușul acesta realizându-se în formă de spirală în jurul lui Dumnezeu, într-o apropiere continuă de Dumnezeu, ca un fel de coloană a infinitului, în mișcare de înălțare și de apropiere de Dumnezeu. Această mișcare eternă se face spre Persoanele dumnezeiești ale Sfintei Treimi, fiindcă cetele îngerești sunt chipuri ale Treimii²⁹. Cetele îngerești se mișcă în mod special spre Fiul lui Dumnezeu, Care recapitulează îngerii, împreună cu oamenii, în calitatea Sa de Cap comun al Bisericii (Efeseni 1, 10; Coloseni 1, 20; Evrei 2, 23), apropiindu-i și mai mult pe unii față de alții³⁰. *Toată existența creată, a îngerilor și a oamenilor, se înscrie într-o mișcare circulară continuă în jurul lui Hristos, Care recapitulează toate în Sine în calitatea Sa de Cap al Bisericii, Unul din Treime.*

2.3. Menirea îngerilor

Îngerii au fost creați de Dumnezeu în vederea unei întreite slujiri, din care izvorăște fericirea lor personală. Mai întâi, îngerii au fost creați pentru mărirea lui Dumnezeu prin cunoaștere dreaptă și prin împlinirea voinței Sale, dobândind prin aceasta fericirea veșnică. Sfânta Scriptură arată că îngerii văd pe Dumnezeu (Matei 18, 10), Îi preamăresc pe El (Isaia 6, 1; Apocalipsă 6, 8), împlinesc voia Lui (Matei 6, 10; Psalm 102, 20) și slujesc pe Dumnezeu în iconomia mântuirii. Chiar numele de „aggelos” arată că menirea lor este aceea de a fi slujitorii lui Dumnezeu și organe ale Providenței divine. Sfântul Ioan Damaschin spune că îngerii „au un singur lucru de făcut: să laude pe Dumnezeu și să slujească voinței Lui dumnezeiești”. În raport cu lumea, slujirea îngerilor constă în a îndeplini poruncile dumnezeiești în opera mântuirii, pentru întemeierea și desăvârșirea împărăției lui Dumnezeu. Astfel, îngerii anunță nașterea Mântuitorului, Îi slujesc la naștere și după ispită, sunt prezenți în Ghetsimani, la înviere și la înălțare și îl vor însoți pe Domnul la a doua Sa venire. Ei anunță nașterea Botezătorului Ioan și-i ajută pe Apostoli. Tot ei au ocrotit pe Avraam, Lot, Iacob, Ilie sau pe Daniel (Facerea 19, 28; III Regi 19, 5; IV Regi 1, 3 și 15; Daniel 3, 25), se bucură de întoarcerea păcătoșilor (Luca 15, 10) și slujesc spre mântuire (Evrei 1, 14). Dumnezeu trimite îngerii spre slujirea oamenilor și a tuturor celor ce cred în Hristos. Fiecare creștin și mai ales cel pios viețuiește sub ocrotirea unui înger, ca înger păzitor, așa cum se desprinde din Matei 18, 10 sau din Fapte 12, 5, unde se amintește despre îngerii copiilor și despre îngerul lui Petru. Îngerul păzitor întărește credința și evlavia (IV Regi 1,13; Zaharia 2), apără de duhurile rele (Psalm 90, 10-11), mijlocește

²⁸ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 445.

²⁹ *Ibidem*, p. 449.

³⁰ *Ibidem*, p. 450.

Viziunea cosmologică creștină potrivit Sfintei Scripturi și Tradiției patristice

pentru credincios (Matei 18, 10; Apocalipsă 8, 39) și însoțește sufletele celor adormiți (Luca 16, 22). Totodată îngerii ocrotesc popoarele, statele (Daniel 1, 10) și comunitățile creștine (I Corinteni 11, 10; Apocalipsă 1, 20). După cum arată Sfântul Ioan Damaschin: „Ei păzesc porțile pământului, sunt întâistătorii neamurilor și ai locurilor, așa cum au fost rânduiți de Creator, ne conduc și ne ajută în lucrările noastre”³¹. Îngerii sunt folosiți de Dumnezeu pentru pedepsirea celor nelegiuți (Fapte 12, 23; Isaia 37, 36; IV Regi 19,35; Iuda 9; Apocalipsă 12, 7). *Pe temeiul Sfintei Scripturi, Biserica învață că menirea îngerilor este de a sluji lui Dumnezeu și oamenilor. Ei preamăresc pe Dumnezeu, însoțesc pe Mântuitorul în opera de răscumpărare și ocrotesc pe creștini.* Se spune că îngerii sunt superiori oamenilor din cauza naturii lor spirituale. Dar tot atât de adevărat este faptul că și oamenii sunt superiori îngerilor, fiindcă pot acționa asupra naturii prin trupul lor sensibil³². Îngerii sunt slujitorii lui Dumnezeu, în timp ce omul este stăpânul naturii în vederea spiritualizării ei³³. Lucrarea principală a îngerilor nu este o lucrare directă asupra naturii, ci asupra subiectelor umane, pe care le susțin în lucrarea lor de spiritualizare a naturii. Ca subiecte mult mai ferme prin spiritualitatea proprie, îngerii infuzează forță subiectelor umane pentru a imprima trupurilor o spiritualitate vădit sensibilă, îngerii nu au numai misiunea de a îmbogăți cunoașterea oamenilor despre Dumnezeu, ci și aceea de a le comunica un ajutor energetic de spiritualizare, ca astfel să poată cunoaște mai ușor pe Dumnezeu. Îngerii au fost creați în solidaritate cu lumea sensibilă³⁴. Este adevărat că îngerii nu lucrează asupra cosmosului, așa cum lucrează omul, dar au totuși o anumită influență asupra forțelor naturale. Aceasta se vede din faptul că un înger a apărut pe cei trei tineri aflați în cuptorul cu foc și tot un înger a închis gura leilor când Daniel a fost aruncat între ei. La spiritualizarea creației îngerii lucrează prin oamenii credincioși. Și dacă se poate spune că prin om se vede îngerul, și prin îngerul din om se vede Dumnezeu, înțelegem cum ierarhia îngerească nu înseamnă o separare a omului de Dumnezeu. Toată creația se află într-o concentrare, într-o sobornicitate interioară, care implică o răspundere și o îndatorire de slujire a fiecăruia pentru toți și a tuturor pentru fiecare. Cine cade din această sobornicitate, cade într-o umbră a existenței³⁵. *Solidaritatea între îngeri și oameni dezmente disocierea dintre lumea sensibilă și cea inteligibilă, care a afectat profund gândirea creștină, și arată legătura indisolubilă dintre lumea văzută, a oamenilor, și cea nevăzută, a îngerilor, în vederea spiritualizării creației.*

2.4. Îngerii răi

Crearea lumii nevăzute are o latură luminoasă, dar și una întunecată. Cea dintâi este alcătuită din îngerii buni, pe când cea de-a doua, din îngerii răi. Sfânta Scriptură vorbește

³¹ N. Chițescu, I. Todoran, I. Petreună, *op. cit.*, p. 494.

³² Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 427.

³³ *Ibidem*, p. 428.

³⁴ *Ibidem*, p. 444.

³⁵ *Ibidem*, p. 445.

adesea de îngerii răi, numindu-i duhuri rele (Luca 7, 21; 8, 2; Fapte 19, 3), duhuri necurate (Matei 10, 1), duhuri ale răutății (Efeseni 6, 12), diavoli, draci, demoni (Luca 8, 30-35), îngerii diavolului (Matei 25, 41), sau îngerii Satanei (Apocalipsă 12, 7-9). Căpetenia lor este cunoscută sub numele de diavolul (I Petru 5, 8), ispitorul (Matei 6, 3), Satana (Apocalipsă 20, 2-7), Belzebut (Luca 11,15), Veliar (II Corinteni 6, 15), stăpânitorul lumii acesteia (Ioan 12, 31), Stăpânitorul puterilor din văzduh (Efeseni 2, 2) sau domnul dracilor (Matei 9,34). În Vechiul Testament, diavolul produce lui Iov mari suferințe și nenorociri (Iov 1, 6; 2, 2), îl muncește pe Saul când acesta este părăsit de Duhul Domnului (I Regi 14, 4), ispitește pe David (I Paralipomena 21, 1), iar moartea însăși a apărut în lume din cauza diavolului (Inț. Sol. 2, 24). În Noul Testament, Mântuitorul confirmă existența diavolului prin parabola neghinei și a grâului, sau în răspunsul dat fariseilor, care Îl acuzau că scoate draci cu domnul dracilor (Matei 12, 26-19). Îngerii răi sunt ființe reale și raționale, care „cred și se cutremură” (Luca 2, 19), au voință liberă și au păcătuit dintru început (I Ioan 3, 18) având planurile lor (II Corinteni 2, 11) de luptă împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor. Însăși posibilitatea mântuirii omului se explică prin faptul că păcatul n-a venit de la sine, ci de la diavolul, care este izvorul a tot răul. Hristos S-a întrupat „pentru ca să sfârșim lucrările diavolului”. Mai presus de toate, existența îngerilor răi constituie dovada respectului pe care Dumnezeu îl are față de faptele create de El (I Ioan 3, 8), pentru că acestea își pot hotărî ele însele destinul lor. *Astfel, existența îngerilor răi este implicată în sistemul credinței creștine, apărând ca o premisă necesară mântuirii și constituie dovada libertății de care se bucură faptele create de Dumnezeu.*

3. CREAREA LUMII VĂZUTE

3.1. Planul lui Dumnezeu

Dumnezeu a creat lumea potrivit planului pe care l-a gândit din eternitate, în care se cuprinde raționalitatea generală a celor create, cu toate genurile și speciile lor particulare, concepute în mod unitar. Căci rațiunea generală a lumii nu se divizează o dată cu genurile din ea și nici rațiunea vreunui gen nu se divizează o dată cu speciile din ea, după cum speciile nu se divizează în indivizii speciei. Există o rațiune generală a lumii, cu toată varietatea de genuri, o unitate a fiecăruia dintre genuri, cu toată varietatea de specii subordonate, și o unitate a fiecărei specii, cu toată varietatea de indivizi care-i aparțin, dar și o unitate a individului, cu toată varietatea de elemente componente și de accidente. Iar unitatea cea mai accentuată și mai misterioasă este cea a subiectului uman, datorită caracterului lui fundamental

spiritual³⁶. Acest plan general al lui Dumnezeu, cu caracter supranatural, se oglindește în rațiunile naturale plasticizate ale lucrurilor prin lucrarea creatoare a lui Dumnezeu³⁷. După cum arată părintele Stăniloae, lumea a fost creată și s-a dezvoltat prin dirijarea exercitată de Dumnezeu asupra energiilor ei componente, potrivit gândirii Sale veșnice, până ce, printr-o lucrare specială a lui Dumnezeu, a fost format atât organismul biologic al omului, cât și sufletul lui rațional, ca ființă zidită după chipul Creatorului și investită cu puterea harului necreat, prin suflarea lui Dumnezeu³⁸. Căci creația nu este întreagă până ce Dumnezeu nu-i descoperă sensul ei în om. Omul apare numai la sfârșit, pentru că el are nevoie de toate cele anterioare, iar cele anterioare nu-și găsesc sensul decât în om. Omul este un microcosmos, care rezumă în el întreaga creație, dar este și un micro-theos, fiindcă are în el puterea lui. Dumnezeu de a înveșnici creația împreună cu Ziditorul său³⁹.

³⁶ *Ibidem*, p. 168.

³⁷ Idem, în *Introducerea la Ambigua Sf. Maxim Mărturisitorul*, PSB, vol. 80, EIBMO, București, 1983, p. 30, nota 21: „Creația nu e o simplă încorporare a rațiunilor preexistente, ci apariția unor rațiuni plasticizate, conform rațiunilor preexistente ale lui Dumnezeu. Rațiunile lucrurilor sunt, pe de o parte, create, pe de alta, copii ale rațiunilor divine, avându-le pe acestea ca temelie continuu susținătoare, cu neputință de desprins de ele, deși se pot dezvolta altfel decât conform rațiunilor divine”.

³⁸ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, voi. I, EIBMO, București, 1978, p. 334.

³⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 337. Profităm de aceasta ocazie pentru a prezenta în paralel câteva afirmații ale părintelui Stăniloae, membru al Academiei Române, și ale lui Jean Guitton, membru al Academiei Franceze, datorită impor-:anței pe care le au pentru dialogul dintre teologie și știință cu privire la creație. Aceste afirmații sunt extrase din Teologia Dogmatică a părintelui Stăniloae și, respectiv, din lucrarea acad. Jean Guitton, „Dumnezeu și Știința”, deja citată. **1) Academicianul Dumitru Stăniloae:** „Apa originală era o energie indefinită, neluminată de nici o determinare, dar într-o mișcare universală, nesolidificată în nici un fel” (p. 37). **Acad. Jean Guitton:** “Cred că cel mai important mesaj al fizicii teoretice din ultimii zece ani ține de faptul că ea a știut să dezvăluie perfecțiunea la originea universului: un ocean de energie infinită. Și ceea ce fizicienii desemnează sub numele de simetrie perfectă are pentru mine un alt nume: enigmatic, infinit de tainic, atotputernic, original, creator și perfect. Eu nu îndrăznesc să-l numesc, căci orice numire este imperfectă pentru a desemna Ființa fără asemănare” (p. 37). “Cunoașterea cuantică ne arată că nu există nimic stabil la nivel fundamental; totul se află într-o mișcare **perpetuă, totul** se schimbă și se transformă neconținut” (p. 74). **2) Acad. Dumitru Stăniloae:** “Apa originală, ca energie indefinită, avea în ea, prin creație, rațiunile tuturor formelor de existență, create și susținute după chipul rațiunilor Logosului creator și conservator. Lumea a fost creată pentru om” (p. 345). **Acad. Jean Guitton:** “Materia conținea din prima clipă germenii apariției conștiinței și tot procesul de gestație cosmică trebuia să conducă inexorabil la apariția noastră” (p. 89). „Tot ce mă înconjoară astăzi, de la spectacolul stelelor până la arborii care împodobesc grădina Luxembourg, toate acestea existau deja în germene în universul minuscul al începuturilor: Universul știa că omul va veni la ceasul său. Regăsim aici faimosul principiu antropocentric, emis în 1974 de către astrofizicianul Brandon Carter. După el, universul este dotat foarte exact cu proprietățile necesare zămislirii unei ființe capabile de conștiință și inteligență” (p. 57). “Universul pare a fi fost reglat cu minuțiozitate în așa fel încât să pennită apariția unei materii organizate, apoi a vieții și, în sfârșit,

Dincolo de separația dintre lumea sensibilă și lumea inteligibilă, creația apare ca operă unitară a Lui Dumnezeu, datorită Logosului divin și raționalității ei interioare, iar omul este inelul de legătură menit să înveșnicească creația prin împreună-lucrare cu Dumnezeu.

3.2. Duhul Se purta peste ape

Acest plan veșnic al lui Dumnezeu a devenit realitate văzută, după vrerea Tatălui, prin lucrarea Logosului, în Duhul Sfânt. Cartea Facerii ne spune că Dumnezeu a făcut cerul și pământul, că pământul era netocmit și gol și că deasupra adâncului Duhul lui Dumnezeu Se purta peste ape (1, 1-3). Există o mare diferență între apa actuală și apa originară, de la începutul creației. Părintele Stăniloae spune ca: „apa originară din Biblie era o energie indefinită, neluminată de nici o determinare, dar într-o mișcare universală, nesolidificată în nici un fel, având în ea, prin creație, rațiunile tuturor formelor de existență, create și susținute după chipul rațiunilor Logosului creator și conservator. Duhul dumnezeiesc, reprezentând

a conștiinței" (p. 49). **3) Acad. Dumitru Stăniloae:** "Dumnezeu nu insuflă omului de-a gata înțelesurile și numele celor create de El, ci așteaptă efortul lui de a le descifra, pentru care i-a dat capacitatea lăuntrică. Dumnezeu așteaptă ca omul să descopere nesfârșitele gânduri ale Sale puse în lucruri și să exprime în cuvintele lui tot mai mult din indefinitele înțelesuri pe care voiește ca el să I le spună prin lucrurile create pentru el" (p. 352). **Acad. Jean Guittou** citează pe Heinz Pagels: „Eu cred că universul este un mesaj redactat într-un cod secret, un cod cosmic, și că datoria omului de știință constă în descifrarea lui"(114). Apoi adaugă: „Am putea înțelege universul ca pe un mesaj exprimat într-un cod secret, un fel de hieroglifă cosmică, pe care noi tocmai începem să o descifrăm. Fiecare atom, fiecare fragment, fiecare fir de praf există în măsura în care participă la semnificația universală. Astfel se descompune codul cosmic: mai întâi materia, apoi energia și, în sfârșit, informația" (121). **4) Părintele Dumitru Stăniloae:** „Potrivit Scripturii și Părinților, toate lucrurile își au rațiunile lor în Logosul dumnezeiesc sau în Rațiunea supremă" (p. 345). **Acad. Jean Guittou:** "Sub fața vizibilă a realului există deci ceea ce grecii numeau „logos", un element inteligent, rațional, care reglează, dirijează și însuflețește lumea și face ca această lume să nu fie haos, ci ceva ordonat" (p. 66). La originea creației nu există evenimente întâmplătoare, ci o ordine cu mult superioară tuturor celor pe care noi puteam să le imaginăm, ordinea supremă care reglează constantele fizice, condițiile inițiale, comportamentul atomilor și viața stelelor. Puternică, liberă, existentă în infinit, tainică, implicită, invizibilă, sensibilă, ordinea se află acolo, eternă și necesară, în spatele fenomenelor, foarte sus, deasupra universului, dar prezentă în fiecare particulă" (p. 57). Desigur, între afirmațiile părintelui Stăniloae și cele ale lui Jean Guittou există diferența dintre viziunea celui, care vede lumea cu ochii lui Dumnezeu, și viziunea celui care vede pe Dumnezeu cu ochii omului. Dar asemănările izbitoare dintre afirmațiile lor, în multe privințe, arată că știința a început să se reconcilieze cu teologia. Acad. Jean Guittou ține să precizeze că: „La originea universului se află un imens, un infinit act de iubire. Dumnezeu nu avea nevoie să creeze universul. Singura rațiune care a împins Ființa supremă să înfăptuiască actul creației a fost darul iubirii Lui infinite, pe care a vrut să-l facă omului" (p. 133). Credem că părintele Stăniloae ar împărtăși pe deplin aceste afirmații ale lui Jean Guittou.

aceeași fluiditate pe plan spiritual, face ca „apa” originară să actualizeze formele înscrise în ea virtual, pr.în actul creator al Logosului, în forme care arata în ele în mod definit chipurile rațiunilor Logosului. Duhul desăvârșește astfel, iradiind din Logos - pe de o parte, transcendental, pe de alta, prezent în ea -, creația înființată de Logos. Duhul Sfânt cu fluiditatea Lui, unit cu fluiditatea acelei ape origine, este forța de formare continuă a existențelor definite, de toate gradele. Într-un mod asemănător, Duhul desăvârșește creația omului, omul fiind suflet, și deci creat într-o înrudire specială cu el, în trupul lui ce se alcătuiă din țărână prin voința Tatălui, iar prin lucrarea Logosului, sufletul. Forma de existență ce apărea acum era cea mai înaltă făptură creată vizibil, având în ea chipul Logosului ca ipostas, dar păstrând în ea starea de mișcare prin care avea să crească în asemănare cu El. Dar încă înainte de aceea, energia universală total indefinită de la început luase forme definite, mai mult sau mai puțin solidificate, prin lucrarea Duhului. O parte din ea a luat forma de apă, care, fiind înrudită cu „apa” originară, reprezintă rezerva mobilă din care se nasc și se alimentează sau se țin în mișcare toate corpurile. Nimic nu se naște și nimic nu rămâne acum în viață sau într-o anumită mobilitate fără apa mișcată de Duhul Sfânt. Toate organismele care nu mai pot folosi apa devin rigide și se sfârșimă ca moarte⁴⁰. *Din lucrarea Duhului Sfânt asupra apei au luat ființă în Fiul (Coloseni 1, 16) toate formele definite de existență creată la începutul lumii, iar omul a fost creat în mod special, cu vrerea Tatălui, după chipul Fiului, prin lucrarea Sfântului Duh.*

4. PROBLEME LEGATE DE CREAȚIA BIBLICĂ

4.1. Creaționism și evoluționism

În acest context trebuie arătat că evoluționismul, ca și creaționismul sunt două teorii care se bazează pe autonomia lumii naturale față de cea supranaturală și încearcă să explice existența omului și a lumii fără să ia în considerație Logosul divin și ordinea rațională și unitară a întregii creații prin care toate au fost create (Ioan 1,1-2). Datorită acestui fapt, ambele teorii consideră că lumea naturală sau văzută apare și se dezvoltă în două direcții contradictorii. În opoziție cu evoluționismul, creaționismul consideră că lumea naturală, creată de Dumnezeu în chip desăvârșit la început, a fost profund afectată de păcat și cunoaște un proces de degradare din ce în ce mai accentuat, dominat de legea entropiei, care sfârșește cu distrugerea ei finală⁴¹. Cu toate că se declară în favoarea creării lumii de către Dumnezeu, potrivit Scripturii, totuși creaționismul infirmă Sfânta Scriptură, pentru

⁴⁰ *Ibidem*, voi. III, p. 55.

⁴¹ Ion Străinescu, *Creaționismul științific*, Editura Universității București, 2000, p. 10

că izolează pe Dumnezeu în transcendent din cauza caracterului autonom al lumii naturale, conferă timpului și erelor geologice o simplă semnificație metaforică⁴² și rămâne obsedat de sfârșitul tragic al lumii, pentru că atribuie mișcării un caracter păcătos⁴³, ca și cum răul n-ar ține de voința omului, ci de însăși ființa creației. Această teorie pretinde, în mod contradictoriu, că lumea creată de Dumnezeu în mod perfect ar fi fost distrusă de păcat. Dar cum putea păcatul să distrugă lumea dacă ea a fost creată în chip desăvârșit de Dumnezeu? Teologia ortodoxă consideră și ea că păcatul a alterat chipul lui Dumnezeu din om, dar nu l-a distrus, pentru că răul nu ține de ființa creației, ci de voința omului. Păcatul nu poate infirma ordinea unitară și rațională care se află la temelia creației prin Logosul etern al Tatălui (Ioan 1, 1-2; Coloseni 1, 17). *Creacionismul ignoră ordinea unitară a creației dată în Logosul divin și oscilează contradictoriu între desăvârșirea inițială a creației și sfârșitul ei apocaliptic, provocat de păcat.*

În opoziție cu creacionismul, evoluționismul face abstracție de crearea lumii de Dumnezeu și consideră că lumea poate evolua la nesfârșit spre forme noi de existență, în mod autonom. Această teorie nu admite existența sau influența unui agent extern în evoluția lumii, căci universul evoluează prin el însuși⁴⁴, la nivelul lui cosmic, biologic, uman și cultural, fără să fie orientat anticipat către un scop

⁴² „Sfântul Maxim nu se mulțumește să respingă prin texte din Sfânta Scriptură și din Sfinții Părinți afirmarea origenistă despre caracterul păcătos al mișcării, ci arată apartenența ei la firea creaturilor. Mișcarea a fost sădită în ființa făpturilor de Dumnezeu însuși. Dumnezeu, o dată cu facerea lor, a sădit în ele mișcarea însuflețită de dorința de a înainta spre odihna ei cu Dumnezeu. El inversează triada origenistă: petrecerea în henadă, mișcarea, păcat și naștere în lumea văzută și arată că întâi e creația, apoi mișcarea și la urmă, ca rezultat al ei, odihna fără sfârșit în Dumnezeu”. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, PSB, voi. 30, EIBMO, București, 1983, Introducere de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, p. 28 și 27.

⁴³ *Ibidem*, nota 205: "Veșnicia potențială trebuie să treacă prin timp ca să ajungă la plenitudinea ei adevărată în Dumnezeu". Nota 246: „în Dumnezeu își găsește odihna și stabilitatea toată mișcarea naturală. Mișcarea naturală e de la Dumnezeu și înaintază spre stabilitatea în infinitatea lui Dumnezeu. Sfântul Maxim acordă un sens pozitiv mișcării naturale. Ea nu poate fi cugetată decât ca pornind de la Dumnezeu și înaintând spre Dumnezeu; ea nu e produsul păcatului, ca la Origen. Dacă mișcarea apare o dată cu entitatea adusă la existență, iar aducerea ei în existență e de la Dumnezeu, ea nu poate înainta decât tot spre Dumnezeu”.

⁴⁴ Armând Maurer, "Darwin, Thomists, and Secondary Causality", în *The Review of the Metaphysics*, March, 2000, voi. LXX, Nr. 3, Issue nr. 227, p. 491: "Is better for God the creator to do by means of secondary causes what he can do by himself". Deși scolastica susține că lumea a fost creată de Dumnezeu, consideră totuși că lumea ar evolua mult mai bine prin intermediul cauzelor secunde, în mod autonom, decât prin intervenția și lucrarea directă a lui Dumnezeu în creație, în calitate de Cază primă a universului. Autonomia lumii naturale, întemeiată pe existența cauzelor secunde, care funcționează independent de Creatorul lor, constituie o infirmare flagrantă a Revelației divine cuprinse în Sfânta Scriptură, care subliniază de la bun început prezența și lucrarea lui Dumnezeu în creație (Facerea 1, 2).

definit⁴⁵. Cu toate că se prezintă ca o teorie științifică, evoluționismul nu poate fi demonstrat pe calea experimentelor de laborator. Nimeni nu poate reproduce în laborator fenomene care s-au produs de-a lungul unor perioade considerabile de timp⁴⁶. Cu tot caracterul științific de care se prevalează, evoluționismul intra în conflict cu realitatea când susține că lumea evoluează la nesfârșit. Creația a avut loc odată pentru totdeauna și evoluția s-a oprit la om, pentru că omul poartă în el nu numai chipul lumii inferioare lui, ci și chipul lui Dumnezeu, Care l-a creat după planul Său veșnic, ca inel de legătură între lume și Creatorul ei. *Evoluționismul face abstracție de Logosul divin și de ordinea rațională a creației și pretinde că lumea se transformă la nesfârșit fără un scop definit.*

Nu este nici o îndoială că cele două teorii s-au inspirat din referatul biblic despre crearea lumii, căci în sistemele filosofice sau religioase unde nu există un astfel de referat, nu există nici creaționism și nici evoluționism. Dacă aceste două teorii devin în cele din urmă contradictorii, această se datorează faptului că ambele rămân influențate mai mult de filozofia omenească decât de Revelația divină. În timp ce creaționismul reflectă mai ales influența pesimistă a platonismului față de natura sensibilă, pentru că are în vedere sfârșitul tragic al lumii, evoluționismul manifestă încrederea optimistă a aristotelismului față de natura văzută, pentru că lumea poate evolua la nesfârșit către forme noi de existență. Ambele teorii fac abstracție de ordinea unitară și rațională a creației în Logosul etern al Tatălui și rămân tributare modului de gândire omenească. Sfânta Scriptură nu terorizează lumea cu sfârșitul ei apocaliptic și nici nu propovăduiește o evoluție nesfârșită a lumii, întrucât consideră că lumea este menită să treacă printr-un proces de transfigurare și îndumnezeire datorită rolului pe care Dumnezeu l-a încredințat omului, în virtutea fundamentului ei spiritual pe care îl reprezintă ordinea unitară și rațională a creației în Logosul divin. Omul a fost zidit ca inel de legătură între cer și pământ, după chipul lui Dumnezeu, ca să înainteze cu creația spre transfigurarea și îndumnezeirea ei finală. *Creaționismul și evoluționismul rămân profund marcate de gândirea omenească și ignoră procesul de prefacere și îndumnezeire al creației, întemeiat pe ordinea unitară a creației în Logosul divin, despre care ne vorbește Revelația dumnezeiască.*

Sfânta Scriptură consideră că lumea naturală, ca și lumea spirituală, a fost creată și este menținută în existență de către Logosul Tatălui, Care păstrează unitatea creației în Duhul lui Dumnezeu, prin ordinea universală a întregii creații. Această ordine rațională și unitară a creației, pe care Sfânta Scriptură o prezintă ca

⁴⁵ Ion Străinescu, *op.cit.*, p. 10.

⁴⁶ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, în PSB, voi. 17, EIBMO. București, 1986, p. 73. Sf. Vasile cel Mare spune că filosofii vremii sale „necunoscând pe Dumnezeu, n-au pus la temelie universului o cauză rațională, ci ideile lor despre facerea lumii”. Aceștia au alergat ca și astăzi la „ipoteze materiale, atribuind elementelor lumii cauza creării universului”.

„tărie" sau „firmament" (Psalm 18, 1), constituie mijlocul prin care Dumnezeu intervine personal și continuu în actul creației pentru a zidi rând pe rând toate cele văzute și nevăzute, după planul Său veșnic, iar în cele din urmă să creeze omul ca o cunună a întregii zidiri. Despre această creație continuă a lui Dumnezeu, care se realizează prin energiile divine ce sunt voința Sa⁴⁷, mărturisește și părintele Staniloae atunci când spune că: „lumea s-a dezvoltat prin dirijarea exercitată de Dumnezeu asupra energiilor ei componente până când printr-o lucrare specială a lui Dumnezeu (mâna lui Dumnezeu) a fost format organismul biologic în care a apărut în același timp, prin „suflarea" lui Dumnezeu, sufletul rațional al omului după chipul Creatorului său"⁴⁸. Într-un mod asemănător se pronunță și venerabilii noștri profesori; N. Chițescu, I. Todoran și I. Petreună, care ne arată că expunerea biblică despre creație (hexameronul) începe de jos în sus, astfel că fiecare regn și fiecare specie apar ca mijloc de existență și condiție pentru cele imediat superioare: cel anorganic pentru cel vegetal, cel vegetal pentru cel animal, iar acesta din urmă pentru om. O specie superioară le presupune pe toate cele inferioare ei. "Aceasta nu înseamnă însă că speciile inferioare ar fi cauzele producătoare ale speciilor superioare. Rolul speciilor inferioare în raport cu cele superioare, care le urmează, se reduce la acela de a fi condiție de existență pentru cele din urmă, dar și aceasta prin orânduirea voinței dumnezeiești. Fiecare specie își datorează însă existența ei unui act creator special al lui Dumnezeu, pe care îl săvârșește în legătură cu cele ce preced și cu cele ce urmează"⁴⁹. *Această intervenție repetată a lui Dumnezeu în crearea lumii, care depășește autonomia lumii naturale admisă de creaționism și de evoluționism, este expresia creației continue pe care Dumnezeu Tatăl o realizează prin Logosul Creator și a ordinii universale a creației în Duhul Sfânt, potrivit planului Său veșnic cu privire la om și lume.*

Ordinea unitară a creației în Logosul divin pune în evidență relația dintre timp și eternitate în procesul de creație a lumii de către Dumnezeu, din două motive. Această ordine ne ajută să depășim mai întâi creaționismul, care consideră că omul și lumea au fost create de Dumnezeu într-o clipită, pentru că privește creația și omul din perspectiva eternității lui Dumnezeu, dincolo de timp⁵⁰. Din cauza

⁴⁷ Jean-Claude Larchet, *La divinisation de l'homme selon Saint Maxim le Confesseur*, Editions du Cerf, Paris, 1996, p. 114.

⁴⁸ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 334. Relația creației cu Dumnezeu trebuie văzută la trei niveluri: la nivelul Logosului divin, care este Cauza rațională a creației; la nivelul energiilor necreate, în care sunt date rațiunile tuturor lucrurilor, și la nivelul energiilor create, ca expresie a legilor naturale. Prin energiile necreate Logosul etern acționează asupra energiilor create ale lucrurilor pentru a crea în cele din urmă omul ca o cunună a creației.

⁴⁹ N. Chițescu, I. Todoran, I. Petreună, *op.cit.*, p. 501.

⁵⁰ Sf. Vasile cel Mare, *op.cit.*, p. 77. Dacă privim lumea la nivelul voinței lui Dumnezeu, dincolo de timp, atunci se poate spune că „lumea a luat naștere fără scurgere de timp".

tendențelor lui deiste, creaționismul fuge de timp și mișcare și se refugiază în eternitatea lui Dumnezeu în chip platonice și maniheic. Aceeași ordine ne ajută apoi să depășim și evoluționismul, care ignoră eternitatea Creatorului și închide omul și lumea în sfera realității naturale, dominată de curgerea nesfârșită a timpului, fără început și fără sfârșit definit. Din cauza înclinațiilor lui panteiste, evoluționismul clasic nu cunoaște distincția dintre timp și eternitate și confundă Creatorul cu creatura (Romani 1,25). Ordinea unitară a creației în Logosul divin arată că omul și lumea nu sunt închise în timp și nu rămân în afara timpului, ci au fost create de Dumnezeu în timp ca să aspire și să se împărtășească de eternitatea Creatorului. Este adevărat că omul a căzut în păcat și n-a mai urmat scopul pentru care a fost zidit de Dumnezeu, adică să înainteze împreună cu creația către eternitatea lui Dumnezeu. Dar păcatul nu ține de esența creației, cum socotesc maniheii până astăzi, ci de voința omului. Păcatul n-a distrus chipul lui Dumnezeu din om și nici aspirația creației spre mărirea fiilor lui Dumnezeu, despre care ne vorbește Apostolul Pavel (Romani 8, 20). Din iubire față de creația pe care a zidit-o, Logosul Tatălui Se întrupează la timp și pătrunde în timp la plinirea vremii, ca să ne arate sensul creației și să pună temelia procesului de îndumnezeire a omului și creației, care începe potențial pe pământ și se va desăvârși la a doua venire a Sa. *Creaționismul și evoluționismul sunt două teorii contradictorii care contribuie la secularizarea lumii și provoacă derută în rândul celor ce le studiază, fiindcă ignoră locul central al Logosului Creator în întreaga creație, văzută și nevăzută, și raționalitatea creației atestată de Revelația divină și de știința contemporană.*

4.2. Începutul răului în creație

Sfânta Scriptură spune că îngerii au căzut din starea bună în care au fost creați, din propria lor vină. Evanghelia arată că „diavolul a fost dintru început ucigător de oameni și întru adevăr n-a stătut, căci nu este adevăr în el” (Ioan 8, 44). Dacă diavolul n-a stat întru adevăr de la început, înseamnă că la început a fost bun și numai după aceea a căzut, din proprie inițiativă. Oricât de rău ar fi diavolul, el nu este principiul răului, fiindcă lumea vine de la Dumnezeu și rămâne bună în esența ei. Pentru Părinți răul nu are caracter ontologic, ci ține de voința diavolului, care s-a răzvrătit împotriva lui Dumnezeu. Unii dintre îngeri s-au îndepărtat conștient și liber de Dumnezeu, din cauza mândriei, și au atras asupra lor condamnarea veșnică. „Dumnezeu n-a cruțat pe îngerii care au păcătuit, ci i-a aruncat în iad, ținându-i în lanțuri spre judecată” (II Petru 2, 4; Iuda 6). Sfântul Ioan Damaschin spune că deși diavolul n-a avut în el nici urmă de răutate, „n-a suferit luminarea și cinstea pe care Creatorul i-a dăruit-o, ci prin voință liberă s-a mutat de la starea sa naturală la o stare contrară naturii lui și s-a ridicat împotriva lui Dumnezeu Care l-a tăcut, voind

să se împotrivescă Lui... Mulțime nenumărată de îngerii așezați sub el s-au dezlipit, i-au urmat și au căzut împreună cu el. Astfel (demonii), cu toate că erau de aceeași natură cu îngerii, totuși au devenit răi, înclinându-și de bună voie voința lor de la bine la rău⁵¹. Din cauza răzvrătirii lor împotriva lui Dumnezeu, Care i-a zidit din iubire, căderea îngerilor răi este iremediabilă, radicală și definitivă. Greșeala lor este atât de mare, încât nu pot fi cruțați (II Petru 2, 4). Dar răul nu ține de ființa creației, ci de voința omului care se opune lui Dumnezeu. Orice altă explicație compromite iremediabil existența însăși și neagă libertatea și demnitatea omului. *Explicația creștină a răului din libertatea de voință a omului este singura care nu leagă răul de esența realității create de Dumnezeu, dar care privește răul în mod serios, fiindcă poate produce o mare distrugere și suferință.*

4.3. Lucrarea răului în lume

Dacă îngerii buni sunt aproape de Dumnezeu și de oameni, îngerii răi sunt împotriva lui Dumnezeu și a omului zidit după chipul Său. Diavolul urăște mărirea lui Dumnezeu din om și caută să-l atragă să lupte alături de el împotriva lui Dumnezeu. A încercat să ispitească chiar și pe Mântuitorul Hristos, când Se afla în pustiu (Matei 4, 1). Când se apropie de om, duhul cel rău este mic ca o furnică, însă crește încet-încet și devine ca un leu. Ca duhuri, îngerii răi se furișează atât de intim în duhul și trupul nostru, că aproape își îmbină eul lor cu eul nostru, încât ne este greu să distingem ce ține de manifestarea noastră și ce de manifestarea lor⁵². Ca să poată pune stăpânire de om, diavolul se ascunde în chip nevăzut în înfățișările lucrurilor sensibile și cheamă în chip amăgitor spre fiecare din ele prin patimile pe care le aprinde în ființa noastră. Diavolul caută să amăgească mereu pe om, așa cum l-a amăgit pe Adam, că ar putea deveni Dumnezeu prin el însuși, fără ajutorul lui Dumnezeu, pentru ca astfel să cadă sub stăpânirea lui și să fie posedat de el. El caută să facă lumea netransparentă pentru noi prin cursa infinită după bunurile materiale în care se angajează omul, spre care ispitește neîncetat, în detrimentul celor spirituale. Fața diavolului este poleiala plăcerii prin care pune stăpânire peste orice suflet care se grăbește să prețuiască cele sensibile, care vrăjesc simțirile, în loc să contemple cele spirituale, care îngrașă mintea⁵³. El aduce dezordine în viața noastră interioară, ca să introducă prin noi dezordine în lume și în creație, să sporească violența și vrăjmășia, în locul unității și al păcii. Din mândrie, diavolul îndeamnă omul să nu accepte lumea așa cum a fost creată de Dumnezeu, ci s-o prefacă după propria lui voie. Diavolul știe de la bun început curii să exploateze

⁵¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, voi. I, p. 495.

⁵² *Ibidem*, p. 462.

⁵³ *Ibidem*, p. 463.

Viziunea cosmologică creștină potrivit Sfintei Scripturi și Tradiției patristice

orgoliul omului, care se află la rădăcina păcatelor, așa cum a procedat cu Adam, amăgindu-l că poate deveni dumnezeu prin el însuși. *Prin păcatul autodeificării, atât de specific omului secularizat, îngerii răi, din mândrie și vrăjmășie față de Dumnezeu, caută să distrugă omul, și prin om, creația.*

Dumnezeu a făcut din această luptă a diavolului împotriva noastră un mijloc de a ne întări în bine cu ajutorul harului Său. „Deci diavolul a devenit luptător împotriva noastră, pentru căderea noastră produsă prin ispita lui de odinioară, spune Sfântul Vasile cel Mare. Dar Domnul ne-a dat prilejul și putința luptei noastre împotriva lui, ca prin ascultare să i ne împotrivim și să ne încununăm prin biruința împotriva vrăjmașului. Bine ar fi fost să nu devină diavol, ci să rămână în treapta în care a fost așezat de la început de către Căpetenia treptelor! Dar o dată ce s-a făcut apostat, dușman al lui Dumnezeu și dușman al oamenilor celor creați după chipul lui Dumnezeu (căci de aceea este dușman al omului, fiindcă este dușman al lui Dumnezeu și ne urăște pe noi ca făpturi ale Stăpânului, ca asemănări ale lui Dumnezeu), Cel ce conduce prin providență cele omenești s-a folosit de răutatea Satanei spre exercitarea sufletelor noastre, precum un medic se folosește de veninul viperei pentru pregătirea leacului tămăduitor”⁵⁴. Lupta acesta omul n-o poate duce singur, ci puterea și biruința vin de la Trupul lui Hristos cel curat și izvor al puterii de curăție. Hristos ne-a arătat că răul nu este legat în mod fatal de trup și de lume și a restabilit puterea voinței umane de a ține trupul nestăpânit de sensibilitatea lumii. Dacă răul ar fi fost legat de trup și lume în mod ființial, întruparea Fiului lui Dumnezeu nu ar fi avut nici un rost. Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat tocmai ca prin Trupul Lui să strice puterea diavolului. Cu ajutorul lui Hristos putem lupta împotriva diavolului, ca să nu materializăm spiritul, ci să spiritualizăm materia prin puterea harului necreat. *Dacă omul se poate elibera de sub puterea diavolului, în schimb diavolul rămâne pentru totdeauna prizonierul propriei sale răutăți.*

⁵⁴ *Ibidem*, p. 460.